

Ἐύρισκεται Β.Α. τοῦ χωρίου Μιλάτος εἰς ἀπόστασιν 50' τῆς ὥρας πεζῆ, εἰς ὕψος 70μ. περ. ὑπὲρ ἐπιφ. θαλάσσης, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἀποτόμου χαράδρας. Ὑπάγεται εἰς τὴν Κοινότητα Μιλάτου Μεραμβέλου Λασιθίου Κρήτης.

Ἰ ρ ο σ π ἔ λ α σ ι ς : Τὸ χωρίον Μιλάτος συνδέεται μὲ τὴν πόλιν Ἡράκλειον διὰ τῆς κεντρικῆς ἀσφαλτοστρώτου ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μέχρι τὸ 42ον χιμ. καὶ ἀκολούθως διὰ διακλαδώσεως μήκους 7χμ. Ἐν συνεχείᾳ ἀμαξιτῆ ὁδὸς μετρίας καταστάσεως μήκους 3χμ. π. ὁδηγεῖ μέχρι τὸ σημεῖον, ὅπου ἀρχίζει δύσβατον μονοπάτιον φθάνον μέχρι τὴν κεντρικὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου (20' τῆς ὥρας).

Π ε ρ ι ο χ ῆ τ ο ὕ σ π η λ α ί ο υ : Ἡ περὶ τὸ σπήλαιον περιοχὴ εἶναι πολὺ ἀπόκρημνος μὲ πυκνὴν δασικὴν δάστησιν.

Ἰ σ τ ρ ι κ ὸ ν — Θ ρ ὀ λ ο ι — Π α ρ α δ ὅ σ ε ι ς : Τὸ σπήλαιον ἦτο γνωστὸν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Κατὰ πρῶτον ἐμελετήθη ὑπὸ τοῦ Φυσικοῦ κ. Ε. Πλατάκη (1953) Προέδρου Σπηλ. Κλιμακίου Κρήτης καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Γάλλου Σπηλαιολόγου PAUL FAURE (1956) ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψε ἐντὸς αὐτοῦ νεολιθικὰ καὶ πρωτομινωϊκὰ ὄστρακα, ὅπως ἐπίσης παλαιοὺς ἀνθρωπίνους σκελετοὺς καὶ πρωτομινωϊκὰς ταφάς.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ 1823 ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἐσφαγιάσθησαν ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ στρατηγοῦ Χασάν οἱ καταφυγόντες κάτοικοι τῆς περιοχῆς —οἱ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Οἱ νέοι καὶ νέαι ἀφοῦ ἐκακοποιήθησαν ἐπωλήθησαν ὡς σκλάβοι εἰς τὴν Αἴγυπτον. Σύμφωνα μὲ τὴν λαξευμένην ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν ἄνωθεν τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου, οἱ σφαγιασθέντες ἦσαν 3.600. Αὐτὸ ὅμως δὲν εὐσταθεῖ, διότι τὸ σπήλαιον καὶ μὲν δὲν ὑστερεῖ εἰς μέγεθος, ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στεγάσῃ τοιοῦτον ἀριθμὸν ἀνθρώπων.

Ἀναφέρομεν αὐτοῦσιον τὸ περιεχόμενον τῆς ἀναμνηστικῆς ἐπιγραφῆς διαστάσεων 0,70X0,45μ.

ΣΘΕΝΤΩΝΚΑΙΣΦΑΓΙΑΣΘΕ—ΤΩΝ 3.600 ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝΥΠΟΤΩΝ—ΒΑΡ-
ΒΑΡΩΝΑΓΑΡΙΝΩΝ ΥΠ ΟΤΩΝΣΤΡΑ — ΤΗΓΟΝΧΑΣΑΝΚΑΤΑΤΗΝ
(. .) ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ — 1823 ΔΑΠΑΝΗΒΑΣΙΛΕΙΟΣΑΔΑΜΜΑΤΡΙΠ—
ΛΗΣΚΝΕΑΠΟΛΕΩΣΕΓΗΝΕΤΗ9ΑΠΡΙΛΙΟΥ — ΕΜΜΓΝΗΦΟΡ»
ΛΗΣΚΝΕΑΠΟΛΕΩΣΕΓΗΝΕΤΗ9ΑΠΡΙΛΙΟΥ — ΕΜΜΓΙΚΗΦΟΡ»

«Μνήσθητι Κύριε τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ αἰχμαλωτισθέντων καὶ σφαγιασθέντων 3.600 Χριστιανῶν ὑπὸ τὸν στατηγὸν Χασάν κατὰ τὴν (. .) Φεβρουαρίου 1823 δαπάνη Βασιλεῖος Ἀδάμ Μακριπλῆς (ἐ)κ Νεαπόλεως ἔγινε τῆ 9 Ἀπριλίου 1900 Ἐμμ. Γ. Νικηφόρ (ος)».

Ἀργότερον τὰ ὄστα τῶν σφαγιασθέντων συναλέγησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς κατασκευασθὲν ἥρωον, ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, δεξιὰ τοῦ ὑπάρχοντος ναυδρίου. Ἐπισημῶς ἔχει κριθῆ ὡς τοπικὴ ἐθνικὴ ἑορτὴ καὶ ἑορτάζεται ἐπισημῶς ἐκάστην Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ. Τὸ σπήλαιον ἐξηρευνήθη καὶ ἐχαρτογραφήθη λεπτομερῶν—ἐν-τολῆ Ε.Σ.Ε., χορηγία Ε.Ο.Τ.— τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1969 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς γραφούσης καὶ τῶν κ.κ. Δ. Λιάγκου καὶ Ν. Λαμπράκη μελῶν Ε.Σ.Ε., ὅπως ἐπίσης καὶ τῶν κ.κ. Ε. Πλατάκη καὶ Ν. Πλατάκη μελῶν τοῦ Σπηλ. Κλιμακίου Κρήτης. Ἐδοθήθησαν οἱ Μ. καὶ Ι. Λαβδάκης, μαθηταί.

Τὸ σ π ῆ λ α ι ο ν : Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ σπηλαίου πραγματοποιεῖται διὰ σειρᾶς διανοιγμένων εἰσόδων εἰς ἔκτασιν 40μ. καὶ εἰς τρία κλιμακωτὰ ἐπίπεδα, τὰ ὁποῖα ἑνομάσαμεν «Τρία τμήματα»: Τὸ «Κεντρικόν» μὲ μίαν εἴσοδον, τὸ «Δεξιόν» κατὰ δύο μέτρα χαμηλότερον τοῦ Κεντρικοῦ, μὲ μίαν εἴσοδον καὶ τὸ «Ἀριστερὸν» τμήμα κατὰ δύο μέτρα ὑψηλότερον τοῦ Κεντρικοῦ μὲ 6 κατὰ σειρὰν εἰσόδους διαφόρων μεγεθῶν.

Τὸ ἐκκλησάκι καὶ δεξιὰ τοῦ τὸ ἥρωον. Φωτ. Ν. Λαμπράκη

Πρὸ τῶν εἰσόδων καὶ τῶν τριῶν τμημάτων ὑπάρχουν ἐπίπεδοι ἐπιφάνειαι, ἐν εἵδει ἐξωστῶν κάτωθεν τῶν ὁποίων εἰς ἀρκετὸν βάθος διανοίγεται πολὺ ἀπότομος χαράδρα.

Ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ σπηλαίου εὑρίσκεται εἰς τὸ «Κεντρικὸν τμήμα» ὅπου καταλήγουσιν καὶ οἱ βαθμίδες τοῦ μονοπατιοῦ προσπελάσεως. Ὁ εὐρίσκόμενος πρὸ τῆς εἰσόδου ἐξώστης διαστάσεων 10X5 εἶναι ἠσφαλισμένος πρὸς τὸ βάραθρον διὰ σιδηροῦ κυκλιδώματος, ὅπως καὶ αἱ πρὸ αὐτοῦ βαθμίδες προσπελάσεως.

Ἀκολουθεῖ προθάλαμος διαστάσεων 9X8X1—2,5 εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει μεγαλοπρεπῆς σύνθετος κολῶνα.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἀριστεροῦ τοίχου τοῦ Προθαλάμου καὶ εἰς ὕψος 2μ. δια-
νοίγεται ἡ μοναδικὴ ἐσωτερικὴ διάβασις ποῦ συνδέει τὸ «Κεντρικόν» μὲ τὸ «Ἀρι-
στερόν τμήμα». Παραπλευρῶς αὐτῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, διάβασις πλάτους 2,5X1,5μ. ὕ-
ψος ὁδηγεῖ εἰς τὸν «Πρῶτον Κεντρικὸν θάλαμον» διαστάσεων 15X7X1,6—2,2.
Πρὸς τὰ δεξιὰ του σειρὰ ἀπὸ στύλους τὸν χωρίζει ἀπὸ παράλληλον ἐπιμήκη θαλα-
μίσκου διαστάσεων 9X4X1,5 μὲ πλούσιον διάκοσμον, κυρίως ἐκ στύλων.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς σειρᾶς τῶν προαναφερθέντων στύλων ἔχουν κατασκευασθεῖ
βαθμίδες ἐκ τοιμέντου ὁδηγοῦσαι εἰς ἄλλον μεγαλύτερον παράλληλον θάλαμον ποῦ
ἀνήκει εἰς τὸ «Δεξιὸν τμήμα» διαστάσεων 20X8X3—4μ.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ θαλάμου εὐρίσκεται ἡ ἐξωτερικὴ εἴσοδος τοῦ «Δεξιῦ τμή-
ματος» πλάτους 6X3μ. Εἰς τὸ εἶδος του —ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ μέσα— ὑπάρχει εἰς
πολὺ καλὴν κατάστασιν ναῦδριον, μὲ καλῶς διατηρουμένας εἰκόνας, καὶ δεξιὰ του
ἐπὶ ὀγκολίθου ἡρώον, ἔπου ἔχουν ἐναποθεθεῖ ὅστ' αὐτῶν σφραγισθέντων.

Τὸ δάπεδον τοῦ ἀνωτέρω θαλάμου ἀρχικῶς ἦτο πολὺ ἐπικλινές πρὸς τὰ δε-
ξιὰ τοῦ εἰσερχομένου, σήμερον εἶναι ἰσοπεδωμένον διὰ προσθέτων ὕλικῶν πρὸς ἐ-
ξυπηρέτησιν τῶν προσκυνητῶν.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω αἰτίας τὸ ὑπόλοιπον, ἐπίσης πολὺ ἐπικλινές δεξιὸν τμήμα
τοῦ θαλάμου, ἔχει ἀπομονωθεῖ σχηματίζον βαρβαρῶδη θάλαμον διαστάσεων 10X
10X1,5—2μ., ἡ ἐπίσκεψις τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ ἐναπομεινάντος
κενοῦ πρὸ τοῦ θράχου ἡρώου.

Ἐκ τοῦ «Πρώτου Κεντρικοῦ Θαλάμου» πρὸς Β.Α. διανοίγεται ὁ «Δεύτερος
Κεντρικὸς Θάλαμος» χωριζόμενος ἀπὸ τὸν Πρῶτον διὰ σταλαγμιτῶν καὶ στύλων,
διαστάσεων 20X10X2. Διὰ μικρῶν διαβάσεων μεταξύ ὀγκωδῶν στύλων, πρὸς τὰ
ἀριστερά, ὁ ἀνωτέρω θάλαμος συνδέεται μὲ παράλληλον ἐπιμήκη θάλαμον διαστά-
σεων 16X5X1 μὲ τὸν ὅποιον συνδέεται ἐπίσης καὶ μὲ ἄλλην εὐρύχωρον διάβασιν
εὐρισκομένην πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἐκ στύλων τοίχου. Ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο διανοί-
γεται θαλαμίσκος δικστ. 4X4X1μ. καταλήγων εἰς κατηφορικὴν σήραγγα μήκους
3X1X0,6, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας διανοίγεται στρογγυλὸς θαλαμίσκος διαστάσεων
6X4X1,5 εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ξηρὰ σήμερον λεϊκάνη συλλογῆς ὕδα-
τος καὶ τρεῖς στύλοι.

Πρὸς τὰ δεξιὰ του ὁ «Δεύτερος Κεντρικὸς Θάλαμος» διὰ εὐρυχώρων κενῶν
μεταξὺ στύλων καὶ σταλαγμιτῶν, ἐνώνεται μὲ τρεῖς κατὰ σειρὰν πολὺ κατηφορι-
κοὺς —πρὸς τὰ δεξιὰ— θαλάμους, οἱ ὅποιοι χωρίζονται μεταξὺ των διὰ συστάδων
σταλαγμιτῶν καὶ στύλων, συνολικῶν διαστάσεων 11X20X1,6—2μ.

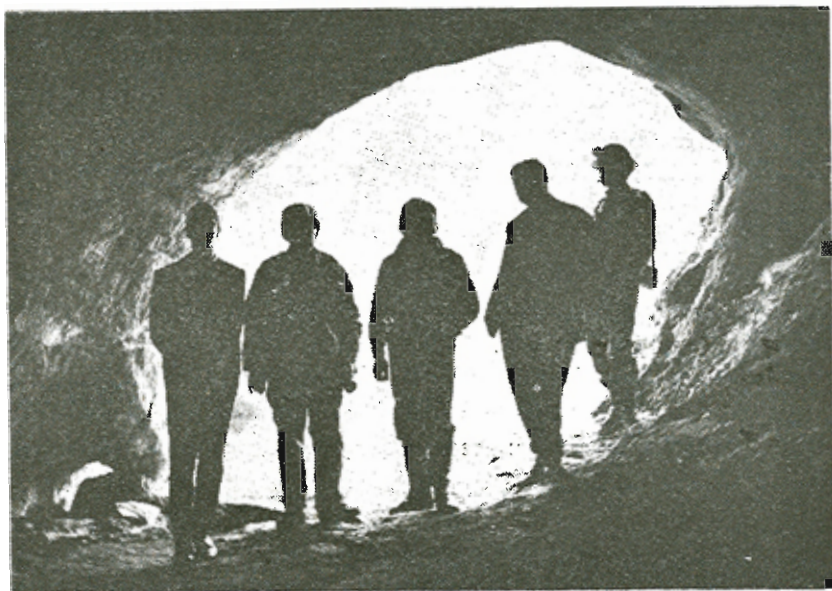
Ὁ πρῶτος δεξιὸς θάλαμος ἐνώνεται μὲ ἕτερον θάλαμον —πρὸς τὰ δεξιὰ του—
διὰ δύο διαβάσεων, διαστάσεων 10X5X1,5—2μ.

Πρὸς τὸ τέλος του ὁ ἀνωτέρω θάλαμος, ἐνώνεται μὲ τὸν βαρβαρῶδη θάλαμον
—δεξιὰ τοῦ ἡρώου— διὰ διαβάσεως εὐρισκομένης εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον τοῦ
ἔξ ὀγκωδῶν στύλων τοίχου του. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἀνωτέρω διαβάσεις διαγράφουν
κύκλον μὲ τὸν «Πρῶτον Κεντρικὸν Θάλαμον».

Ὁ Δεύτερος καὶ Τρίτος δεξιὸς θάλαμος διὰ διαβάσεων μεταξύ ὀγκολίθων καὶ στύλων ἐνώνονται μὲ τὸν τελευταῖον θάλαμον τοῦ σπηλαίου διαστ. 20X27X1,6—3μ.

Ὁ θάλαμος αὐτὸς μέχρι μήκους 12μ. εἶναι πολὺ ἐπικλινῆς μὲ δάπεδον καλυμμένον μὲ ὀγκολίθους ἀποσπασθέντας ἐκ τῆς ὀροφῆς καὶ πλουσιώτατον διάκοσμον πρὸς τὸ δεξιὸν τέλος του.

Συνεχίζει πολὺ ἀνηφορικὸς ἐπὶ 8μ. καὶ χωρίζεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰς τρία τμήματα διὰ σειρᾶς στύλων, σταλαγμιτῶν καὶ θράχων. Εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον τοῦ ἐπεσημάνθησαν ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι.

Ἡ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου ὅπου τὸ ναῖδριον καὶ τὸ συνεργεῖον τῆς Ε.Σ.Ε.

Φωτ. Ἄννας Πετροχειλοῦ

«Ἀριστερὸν τμήμα»

Ὅπως ἀναφέρθη, τὸ Ἀριστερὸν τμήμα ἔχει 6 εἰσόδους ἐκ τῶν ὁποίων ἡ κυρία εὑρίσκεται πρὸς τὸ ἀριστερὸν τέλος των διαστ. 3,5X2.

Ἀκολουθεῖ ἀνηφορικὸς θάλαμος καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ, καὶ κατὰ μέτωπον, διαστάσεων 14X7X2,2 μὲ ὀγκώδεις στύλους καὶ πεσμένους θράχους εἰς τὸ δάπεδον. Πρὸς τὸ τέλος του διὰ διαβάσεως 0,5X0,5 συνδέεται μὲ ἕτερον θάλαμον διαστάσεων 11X4X1 πολὺ κατηφορικὸν πρὸς τὰ ἀριστερά.

Δεξιὰ τῆς κυρίας εἰσόδου διανοίγεται ἕτερος θάλαμος διαστάσεων 15X17X 1,5—2,5μ. κατάμεστος ἀπὸ ὀγκώδεις στύλους, οἱ ὁποῖοι τὸν χωρίζουν εἰς μικρότερα διαμερίσματα. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ του ὁ θάλαμος εἶναι πολὺ ἀνηφορικὸς. Πρὸς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον του, διὰ δύο πολὺ μικρῶν διαβάσεων συνδέεται μὲ τὸν τελευταῖον θάλαμον τοῦ «Ἀριστεροῦ τμήματος» διαστάσεων 9X3X1μ. καταλήγων πρὸς τὸ δεξιὸν τέλος του εἰς ἕσοχῆν διαστ. 3X1,5X1μ.

Σ π η λ α ι ο γ έ ν ε σ ι ς : Τὸ σπήλαιον εἶναι διανοιγμένον ἐντὸς Κρητιδικοῦ ἀσβεστολίθου διὰ διαθρώσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ πιέσεως.

Τὸ σπήλαιον εἶναι υπόλοιπον πολὺ μεγαλύτερου τοιοῦτου. Ἴσως νὰ ἀποτελῇ διακλάδωσιν τῆς ὑπαρχούσης σήμερον χαράδρας, ἡ ὅποια ἄλλοτε νὰ ἦτο ὑπόγειος ποταμὸς. Τὰ ὕδατα τοῦ σπηλαίου διέφυγαν καὶ ἐκ τῶν σημερινῶν εισόδων (Ἀριστερὸν τμήμα) καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ σπηλαίου εἰς χαμηλότερα ἐπίπεδα (Κεντρικὸν καὶ Δεξιὸν τμήμα) ἀκολουθοῦντα τὴν στρώσιν τῶν πετρωμάτων.

Μετὰ τὴν κένωσίν του ἐκ τῶν ὑδάτων, τὸ σπήλαιον ὑπέστη εἰς ὀρισμένους θαλάμους πτώσιν τῆς ὀροφῆς του, ἐνῶ εἰς τοὺς ὑψηλότερα εὐρισκομένους (Κεντρικὸς θαλάμους) τὸ δάπεδόν των ἔχει καλυφθεῖ ὑπὸ φερτῶν ὕλικῶν κυρίως χωμάτων.

Ἡ ὀροφή του γενικῶς ἀκολουθεῖ τὴν κλίσιν τοῦ δαπέδου του.

Γ ε ω λ ο γ ι κ ἄ σ τ ο ι χ ε ῖ α ὕ π ὸ Ε. Η λ α τ ἄ κ η : Τὸ σπήλαιον διηνοίχθη εἰς μετάπτωσιν τοῦ Κρητιδικοῦ ἀσβεστολίθου.

Τὸ σύστημα τοῦ Κρητιδικοῦ ἀσβεστολίθου ἄρχεται ἀπὸ τὴν φαράγγι «Χαυγῆς» (Σελινάρι: Βραχασίου) προχωρεῖ πρὸς ἀνατολὰς καὶ φθάνει μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ «Ἀφοροσιμένου».

Τὸ χωρίον Μίλατος κεῖται εἰς ἔκτασιν ἀλουδιακῶν προσχώσεων, ἥτις φθάνει μέχρι τῆς παραλίας, διακόπτεται πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ Κρητιδικοῦ ἀσβεστολίθου καὶ ἐπανεμφανίζεται εἰς τὰς θορεῖους ἀκτὰς περὶ τὸ χωρίον ὁ Ἀμυγδαλιάς.

Νοτιώτερον τοῦ συστήματος τοῦ ὡς ἔγνω Κρητιδικοῦ ἀσβεστολίθου ὑπάρχει στενὴ σχετικῶς λωρὶς Ἰουραϊκοῦ ἀσβεστολίθου φθάνουσα μέχρι τῶν πρὸς νότον τῆς Ἐλοῦντος ἀκτῶν, ἔτι δὲ νοτιώτερον ἑτέρα παράλληλος λωρὶς Τριασικοῦ ἀσβεστολίθου.

Δ ι α σ τ ἄ σ ε ι ς τ ο ὕ σ π η λ α ι ο ὕ : Τὸ σπήλαιον ἐκτείνεται ἐκ Δ. πρὸς Α. εἰς κατ' εὐθείαν γραμμὴν μῆκος 73μ. Τὸ μεγαλύτερον πλάτος του εἰς 63μ. Τὸ βαθύτερον εἰς 12μ. Καταλαμβάνει ἔκτασιν 2.100 τετρ. μέτρ.

Μ ε τ ε ω ρ ο λ ο γ ῖ α : Ἡ θερμοκρασία τοῦ σπηλαίου κατὰ τὸν μῆνα Δεκεμβρίου ἦτο 16 βαθμοὶ Κελσίου. Ἡ ὑγρασία 75%.

Β ι ο σ π η λ α ι ο λ ο γ ῖ α : Ἐν καὶ δὲν ἐγένετο συστηματικὴ ἔρευνα διεπιστώθη ἡ ὑπαρξὶς κολεσπέρων, μυριαπόδων, ἀραχνῶν.

Ἦ ρ ο υ ρ ι σ μ ὁ ς : Τὸ σπήλαιον Μίλατου ἐχαρακτηρίσθη ὡς μεγάλου ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος διότι:

- 1) Εἶναι εὐμέγεθες μὲ πλούσιον λιθωματικὸν διάκασμον.
- 2) Εὐρίσκεται πλησίον κατοκημένου χώρου συνδεδεμένον μετ' αὐτοῦ δι' ἀμαξίτης ὁδοῦ καὶ μονοκατιοῦ ὅπως ἐπίσης καὶ εἰς θαυμασίαν τοποθεσίαν μὲ θέαν πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ χαράδραν.
- 3) Συνδέεται μὲ τὴν προϊστορίαν καὶ Μινωικὸν πολιτισμὸν.
- 4) Συνδέεται μὲ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἤδη ἐορτάζεται ὡς ἐπίσημος τοπικὴ ἐθνικὴ ἑορτή.
- 5) Ἐπιβάλλεται νὰ ἀξιοποιηθῇ τουριστικῶς πρὸς βελτίωσιν τῆς τουριστικῆς κινήσεως, ἡ ὅποια θὰ βοηθῆται εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς καὶ γενικώτερον εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

